

באמונתנו נחיה

"הכרזת מלחמה על הציבור הדתי" - כך מאפיין מר שמואל שניצל ("מעריב" 15.1.88) את הצעת החוקה בשאלות דת ומדינה. בהיותי תי אחראי על ניסוח הפרק האמור ויהודי שומר מצוות, נשמע איפיון זה מקומם ומרגיזי ובלתי משים גם מתחסד. ראשית, לתיאור ההצעה, שגם בו נפל טעויות. הצעת החוקה מבקשת להבטיח את העיקר ולשריין את הראוי שריון לפי כל מיבחן. בבסיסה עומד העקרון של חופש הדת, כולל קביעה מפורשת, בלתי-מסוייגת, של הימנעות מפגיעה בחופש העיסוק עקב שמירת מצוות הדת (שבת, למשל). מאידך, היא מעניקה למי שאינו שר מר תורה ומצוות את החופש מדת. היא משריינת את החינוך הדתי ואת התמיכה בשירותים דתיים ובמוסדות דתיים. בכך היא סוטה ממנדל של הפרדה טוטאלית בין דת למדינה. היא מבטיחה את הכשרות בצה"ל ובמוסדות ציבור בשל הצורך החיוני באחידות ובמשמעת. קביעת שבת כיום מנוחה אחיד על-ידי הכנסת תהיה מוכרת. קהילה דתית תזכה לאוטונומיה קהילתית ויוכרו זכויותיה לשמירה על אורח חייה ואופיה המיוחד תוך איזון אינטרסים עם צרכי שבת בעל אופי אחר.

מאידך גיסא, חלק ממה שחוסה היום בצל כנפיו של הסטטוס-קוו עשוי להימא, על-פי ההצעה, מחוץ לטווח החוקתי. כזה עשוי להיות גורלם של החוק האוסר מכירת חזיר וזה האוסר הצגת המין ברשות הרבים בכל אזור. מוצע, כי יהיה חופש בחירה מוגבל בענייני נישואין וגירושים. ניהולן יהיה לבחור בנישואין וגירושים אורחיים לצד אלה הדתיים. אולם מי שנישא בנישואין דתיים לא יוכל להתגרש אלא בבית-דין רבני. חופש בחירה יהיה גם לגבי קבורה. ניתן יהיה להקים בתי-עלמין חילוניים לצד אלה הדתיים בהלכה.

ההצעה מנסה לחתוך את הקשר הגורדי, את הסבך של עירוב המדינה בדת ושל הדת במדינה, שלא בטובתם של שתיהן. ההצעה מושתתת על עקרונות השיוויון וחופש הבחירה. היא מיוסדת על כבוד הדין בין עולם המושגים הדתי לדמוקרטי ובין הציבור הדתי לחילוני.

במדינה דמוקרטית אסור לכפות אורח חיים והשקפת עולם על ציבור שאינו מאמין בהשקפת העולם ושאינו מוכן לקבל על עצמו אורח חיים מסויים. שימוש בכוח פוליטי, ברוב פרלמנטרי, לכפייה כזו מסרי כן תמיד למיעוט יותר מאשר לרוב. בעולם מושגים מתוקים, בהבנה נכונה של ערכי הדמוקרטיה ומשמעותה. האמיתית, ואפילו בראיה פראגמטית, היה דווקא הציבור הדתי המאורגן, כמיעוט במדינה, נחלץ להגנת זכותו של כל אורח לקיים את אורח חייו על-פי השקפת עולמו.

אולם גם אם עיקר דמוקרטיה זה אינו מדי איג אורתון תבוא המציאות ותטפח על פנינו. אין כל אפשרות לכפות אורח חיים או השקפת עולם דתית במדינה דמוקרטית. אפשר לכפות, לכל היותר, תוצאה משפטיית. אי-אפשר לכפות על אדם להאמין בהשקפה, התומכת את הנורמה או העומדת בבסיסה. דת ישראל משקפת ערכים, אמונה ותפישת עולם, העומדת מאחוריה. המחוקק הישראלי מסוגל, לכל היותר, לכופ צורות, לא תכנים. זהו גורם נוסף לציית נתק בין הציבור לדת, מצד אחד, ומבחינה דתית, בין גופי המצווה ליסוד העקרוני, הערכי, מצד שני. נתק כפול זה פוגע בדימויה של הדת כמו גם ביעילות אכיפת הנורמות. לא בכדי השיגה החקיקה הדתית בישרי

אל את השיא הלאומי באי-אכיפתה על-ידי השלטונות, ובעקיפתה על-ידי הציבור. לעומת זאת, ברית המילה, סדר הפסק ומיניע תחבורה פרטית ביום הכיפורים, אינם על ספר החוקים. הם נטועים עדיין בלב האזרחים. רק משום כך הם מתקיימים. אל ושלח את עצמנו, שום חוק העומד בסתירה להשקפת העולם אינו יכול להתקיים לטווח ארוך. החברה הישראלית מתנסה היום במה שאומות אחרות מודעות לו כבר למעלה ממאה שנים.

נסיון 40 שנות סטטוס-קוו. הוכיח, כי חקיקה דתית, שאמורה היתה למונע הפרדה בין דת למדינה, השיגה בדיוק את ההיפך. הניגוד בין הציבור הישראלי לדת ישראל הולך ומעמיק. לניכור זה מצטרפת שינאה, בעיקר מצד הדור הצעיר, לכל המיזוג עם מורשת אבותינו. מה שהתיימר לקרב גרם ריחוק. מה שנחזה כזהות בין דת למדינה גרר הפרדה טראגית בין היהודי לאמונתו. דווקא המשך הסטטוס-קוו, הוא, איפוא, המותקן הכטוח להפרדה מהותית בין דת למדינה. מי שרואה לעניינים, ומסתייג פק בחיצוני ובמדומה, יוציא את המצב הקיים. מי שמבקש לראות ללב, שהמהות קרוב לליבו ודת ישראל ודימויה יקרים לו, יחתור לשינוי המצב. הוויכוח מתנהל במי שור הפוליטי, הוא המישור המסוכן ביותר לאינטרסים הדתיים ולדת ישראל. שום חוק מיהו יהודי או חוק החזיר ואף חוק ההסמכה לא יגשרו על הפער - להיפך, הם ירחיבו אותו. חינוך יהודי, מאבק תרבותי אמיץ, לגוי ודומיהם הם שדה הפעולה הענייני והרלוואנטי.

המפלגות הדתיות, שהנציקו את הרטוריקה הפוליטית והעלוה למדרגה של אידיאולוגיה, כביכול, מעדיפות לנהל את מאבקייהן בתפר שבין היעדר חוקה לבין מישור קואליציוני רופף, שהן משמשות בו, במקריות נמשכת, כלשון מאזניים. הן תעדפנה הישגים (מדומים, כאמור) לטווח מיידי וקצר על פני הסדר ענייני, עקרוני, לטווח ארוך. זו דרכה של מפלגה פוליטית, הפוזלת אל הקלפי אחת לארבע שנים. זו הסכנה המהותית, הצפונה לענייני דת ולאינטרסים של דתיים, המשמשים אבירים פוליטיים והמשתתפים במשחק הפוליטי.

"הלל הזקן אומר: בשעת המכנסין - פור, בשעת המפזרים - כנס. ואם ראתה דור שהתורה חביבה עליו - פור, שנאמר: 'יש מפזר ונוסף עוד' (משלי, י"א כ"ד). ואם ראתה דור, שאין התורה חביבה עליו - כנס, שנאמר: 'עת לעשות לה' הפרו תורתך" (רש"י: "ואם ראתה דור שאין התורה חביבה עליו - כנס; ואל תטיל דברי תורה לבזיון...") (ברכות ס"ג ע"א).

40 שנות סטטוס-קוו מטילות דברי תורה לבזיון נמשך. אימרת הלל הזקן נגד כפייה דתית בדור כזה מטעמים דתיים דווקא, לא חדרה, כנראה, ללב הציבור הדתי. האופי היהודי-של ישראל, כמו גם תוכנה של השבת, לא יוכל להיקבע בכפייה על-ידי טיוח חיצוני. ויכוח תרבותי ומחלוקת ערכית לא יוכרעו על-ידי נורמות כפויות. אופי נקבע על-ידי חינוך לטווח ארוך ושכי נוע ענייני. את האופי יקבעו אורחות החיים של אורח המדינה, אמונותיהם ומידת השכנוע הפנימי שלהם. כאן יש לערוך את הכוחות. חוקה אינה מכריעה. היא רק תהיה סגרת הנורמטיבית, המספקת את כללי המשחק ההוגנים והראויים.

אכן, צודק מר שניצל, יש בהצעת התורה קה הכרזת מלחמה. מלחמה נגד המושגים המסולפים בחינוך. מלחמה נגד ההתחסות, דת, המדומה והנחמה. מלחמה למען כבוד האדם, חייו ואמונתו. מלחמה למען כבוד דת וערכיה. ואז, באמונתנו נחיה.